

אפנת דאעש והמלחמה בטרור

האסלאמיסטי-ג'האדיסטי

פרופ' בועז גנור

מתבסס על מאמר שפורסם לראשונה באנגלית בכתב העת [Perspectives on Terrorism](#), כרך 9, מספר 3 (2015).

השטחים הנרחבים עליהם השתלט ארגון דאעש בשנה האחרונה, ההצלחות הצבאיות שלו, ההתנהגות הברברית באופן קיצוני (גם בהשוואה לארגוני טרור אחרים בהיסטוריה), האטרקטיביות של הארגון לצעירים ברחבי העולם והצטרפות לוחמים זרים במאות ובאלפים לשורות הארגון בעיראק ובסוריה, המשאבים הכספיים העומדים לרשותו, ומעל לכל - מערכת התעמולה המיומנת שדאעש מפעיל לצורך פרסום פעילותו הברברית ולשם הפצת מסריו, כל אלה הופכים את דאעש לאיום טרור ולסכנה לביטחון העולם בממדים חסרי תקדים.

למרות ההסכמה הרחבה באשר למאפייני האיום הנובע מדאעש, חוקרי טרור, אנשי ביטחון ומקבלי החלטות ברחבי העולם, חלוקים ביניהם באשר לארבע סוגיות מרכזיות הקשורות לארגון. **המחלוקת הראשונה** עוסקת במהותו של הארגון - האם יש להתייחס אל דאעש כאל ארגון טרור? האם ממדי הפעילות של הארגון, הפעילות הסמי-צבאית שלו, מעורבותו בגרילה ו-Insurgency, השליטה שלו על שטחים נרחבים וניהול חיי האוכלוסייה שנמצאת תחת שליטתו, כל אלה לא סותרים את מהותו כארגון טרור?

המחלוקת השנייה היא באשר לשאלה האם דאעש מחדש משהו בפעילותו או שהוא רק מיישם ביעילות ומשכלל את אסטרטגיית הטרור המודרני - אותה אסטרטגיה עקיפה שנועדה באמצעות הפצת פחד וחרדה להשיג יעדים פוליטיים?

המחלוקת השלישית הינה באשר לשאיפות הארגון, האם אלה מצטמצמות לזירה הלוקאלית של המזרח התיכון או שהארגון רואה את עצמו כאוונגרד הפועל בזירה הגלובאלית? האם דאעש חותר להגמוניה טריטוריאלית ולהקמת

מדינת ח'ליפות שתהא מוגבלת, לפחות בשלב הראשון לשטחי סוריה, עיראק ולמרחב של הלבנט? או שהארגון חותר להקמת ח'ליפות גלובאלית? מה ההבדל במובן זה בין דאעש לבין אל-קאעדה?

המחלוקת הרביעית קשורה בנינוח מצבו האסטרטגי של דאעש. לאחר מערכה צבאית מוצלחת שבמסגרתה הארגון כבש שטחים נרחבים בסוריה ובעיראק, נראה כי התקדמותו נעצרה. מול דאעש הוקמה קואליציה רחבה הכוללת מדינות רבות החולקות את המטרה של עצירת התפשטות הארגון והכחדתו. האם עצירת התקדמות הארגון וכישלונותיו בלחימה הם תחילת הקץ של הארגון וכי אחריתו של דאעש להיעלם? או שלמרות המערכה הצבאית והאווירית המתנהלת נגד הארגון על-ידי קואליציה בינלאומית לאחר תקופה של רמיסיה, צפוי הארגון להמשיך ולהתחזק ואולי אף להרחיב את פעילותו ולהעמיק את האחיזה בטרטוריות שבשליטתו?

ארבעת המחלוקות הללו מחייבות בירור מעמיק משום שהמענה עליהן משפיע לא רק על הבנת מאפייני הפעילות של הארגון ומטרותיו אלא הוא גם מכתוב את אסטרטגיית הנגד שיש לנקוט בה על מנת לעצור ואולי אף להביס את הארגון.

ראשית, נבחן את מהותו של דאעש והגדרתו כארגון טרור. כידוע, זה כחצי מאה, מאז ראשית תופעת הטרור המודרני בשנות השישים של המאה העשרים ועד עצם היום הזה, לא השכילו מדינות העולם להסכים על הגדרה בינלאומית אחת לתופעת הטרור. נהפוך הוא. מרבית החוקרים והעוסקים במלאכת ההתמודדות עם הטרור סבורים כי המונח טרור הינו טעון מדי והגדרתו בעייתית ולכן עדיף להימנע מלעשות בו שימוש ורצוי לבחור מונחים חילופיים לתיאור והגדרת התופעה. מרגע שרוב פעולות הטרור המקומי והבינלאומי החלו להיות מבוצעות על-ידי טרוריסטים אסלאמיסטים, הרתיעה מלתאר את מעשיהם כטרור אף גדלה מחשש להחתים ציבורים מוסלמים רחבים ומחשש לעורר תגובה שלילית מצדם. בניסיון לעקוף את מוקש הגדרת הטרור ועל מנת לשמור על תקינה פוליטית, בחרו מקבלי החלטות שונים להתייחס לפיגועי הטרור שבוצעו נגד יעדים יהודים ברחבי אירופה כ"פשעי שנאה" ואל מבצעייהם כ"קיצונים אלימים". אולם, הניסיונות החוזרים ונשנים לעקוף את המונח הטעון טרור ולבחור במונחים שהינם לכאורה יותר ניטראליים רק פוגע ביעילות ההתמודדות עם תופעה זו. קיצונים אלימים יכולים להיות מונעים על-ידי מניעים שונים והם עלולים לשאוף להשיג מטרות שונות. כך למשל, קיצונים אלימים עלולים להיות ראשי פשע מאורגן וחברי מאפיה, חברי כתות, אסירים בכלא, ככל שמנסים לעקוף את הגדרת הטרור ובוחרים במונחים אלטרנטיביים שאולי ניתן להשיג עליהם הסכמה רחבה יותר, הופכים את ההגדרה לכלי ריק שאולי מאפשר לקיים "הזדמנות לצילום" במפגן מלאכותי של אחדות בינלאומית נגד התופעה, אולם הדבר מסתיר חוסר הסכמות מהותיות שבסופו של דבר פוגמות ביכולת לגבש מערכה בינלאומית אמיתית ואפקטיבית נגד הטרור. יתירה מכך, הרתיעה מהשימוש במונח טרור נובעת בין השאר מהקונוטציות השליליות שנלוות למונח והשימוש המניפולטיבי שמדינות שונות עשו בו על מנת להגדיר את מתנגדיהם כטרוריסטים. אולם דווקא הקונוטציה השלילית היא צורך השעה בהתייחסות אל דאעש, אל פעילי הארגון ותומכיו, בבחינת "name them and shame them". הגדרתם של אלה כטרוריסטים מאפשרת לבדל אותם משאר המוסלמים בעולם ואף ממוסלמים שאוחזים

בהשקפות דתיות רדיקליות אך לא אלימות. על בסיס הגדרת הטרור כ"שיטת פעולה שבמסגרתה נעשה שימוש מכוון באלימות נגד אזרחים על מנת להשיג יעדים פוליטיים", ניתן להגדיר את דאעש כארגון טרור ולנטרל כל הצדקה אפשרית למעשיו הברבריים. הקביעה שארגון זה או אחר הינו ארגון טרור היא קודם כל קביעה מוסרית לפיה אותו ארגון חצה רף מוסרי של פגיעה מכוונת באזרחים ומשתמש באסטרטגיה זו בשיטתיות. שום טיעון לא יכול להצדיק את פעולתו של ארגון הטרור, יהא זה טיעון פוליטי, חברתי-כלכלי, אידאולוגי או ציווי דתי. דאעש הוא ארגון טרור משום שדאעש מבצע פיגועי טרור קיצוניים וברבריים נגד אזרחים שכוללים בין השאר: עריפת ראשיהם של שבויים, רצח, הטלת מומים, אונס ופגיעות גופניות מסוגים שונים באזרחים הנמצאים תחת שליטת הארגון. פעילות הטרור של דאעש לא מצטמצמת רק לאזורים שנכבשו על-ידו, פעילי דאעש וטרוריסטים הפועלים בהשראת הארגון, מבצעים פיגועי טרור נגד יעדים אזרחיים ברחבי העולם כולו. אולם דאעש אינו רק ארגון טרור. לצד פיגועי הטרור שהוא מבצע נגד אזרחים, פעיליו מעורבים גם בלוחמת גרילה ובפעילות צבאית נגד המבוצעת נגד מליציות וארגונים אחרים ונגד צבאות עיראק וסוריה. יתירה מכך, פעילות זו של Insurgency מלווה גם בפעולות אכיפה ומתן שירותים באזורים הנשלטים על-ידי הארגון. כך, מיד לאחר כיבוש ישובים שונים על-ידי פעילי הארגון, כופה דאעש את חוקי השריעה על האוכלוסייה שבשליטתו ומקים מנגנוני אכיפה העושים שימוש באלימות קיצונית על מנת לוודא כי תושבי המקום מצייתים לחוקים מחמירים אלה. בניסיון לבסס את שלטונו באזורים אלה, פועל דאעש לספק שירותים חיוניים לתושבים. הממדים השונים בפעילות דאעש הופכים אותו למעשה לארגון טרור היברידי הפועל בו זמנית הן במישור הצבאי-טרוריסטי תוך ביצוע פיגועי טרור וגרילה, הן במישור האזרחי תוך ביצוע פעילות דעווה הכוללת מתן שירותי רווחה, דת, חינוך ועוד, והן במישור הפוליטי מאחר והארגון מקיים לכאורה הליכים שלטוניים ומפעיל מנגנוני אכיפה. דאעש אינו שונה במובן זה מארגוני טרור היברידיים אחרים כגון החמאס ברצועת עזה, וחזבאללה בלבנון השולטים גם הם על טריטוריה ומנהלים את חיי התושבים בשטח שבשליטתם. אולם, דאעש הרחיק לכת יותר מארגונים אלה והגדיר את עצמו כ"מדינה האסלאמית". הכרזת הארגון כמדינה נועדה לשרת את תעמולת הארגון ולבסס את מעמדו של מנהיג הארגון אבו בכר אל-בעדאדי כח'ליף החולש על החיליפות האסלאמית בעיראק ובסוריה. אולם אין לקבל את הניסיון של ארגון דאעש למצב את עצמו כמדינה. למרות שהארגון שולט בטריטוריה נרחבת ומתייחס אל עצמו כאל מדינה ריבונית, הוא לא זוכה להכרה בינלאומית במעמד זה מצד המוסדות הבינלאומיים המוכרים או מצד מדינה כלשהי או גורם בינלאומי אחר.

לאור האמור, במענה למחלוקת הראשונה ניתן לקבוע כי דאעש הינו ארגון טרור היברידי, תת-מדינתי, הפועל בו זמנית במישור הצבאי, האזרחי והמדיני. בפעילותו זו, מבצע הארגון פשעי טרור רבים ופוגע קשות בנורמות הבינלאומיות, במוסר, ובדין ההומניטרי הבינלאומי. ככזה, דאעש מיצב עצמו כאויב העולם הנאור.

על מנת להשיב הסוגיה שניה - האם דאעש עושה שימוש במודוס אופרנדי חדש ובלתי מוכר או שהארגון פועל במסגרת אסטרטגיית הטרור המודרני ולכל היותר משכלל אותה מעט? ראוי לבחון את אבולוציית הטרור בחצי המאה האחרונה ולעמוד על מאפייני אסטרטגיית הטרור המודרני. ראשיתה של תופעת הטרור המודרני בשנות השישים של המאה העשרים בין השאר בשל: השימוש שהחלו מדינות לעשות בארגוני טרור לשם קידום

האינטרסים והפצת האידאולוגיה שלהם ברחבי העולם, בשל יוקר המלחמה הקונבנציונאלית והחשש להתדרדרות למלחמה לא קונבנציונאלית, התפתחות הטכנולוגיה המודרנית ובראש ובראשונה שידורי הטלוויזיה, ועוד. מסוף שנות השישים ואילך ניתן להצביע על התפתחות של גלי טרור כאשר ארגוני טרור שונים בוחרים לעשות שימוש בסוגים שונים של פיגועי טרור על מנת לקדם את היעדים הפוליטיים שלהם. גל טרור שכזה מתפתח בדרך כלל כאשר ארגון טרור מסוים עושה שימוש בשיטת פיגוע אשר על פניו נתפסת כיעילה, וככזו ארגוני טרור אחרים נוטים גם הם לאמץ את אותה שיטה. כך למשל בשנות השישים של המאה העשרים התרחבה תופעת חטיפות המטוסים על-ידי ארגוני טרור בעולם, בשנות השבעים בוצעו פיגועי מיקוח ומחטף רבים, ובשנות התשעים החל להסתמן גל פיגועי ההתאבדות שנמשך גם בתחילת המאה ה-21. ניתן לדמות את צמיחתם והתעצמותם של גלי טרור כמו גם מעבר מגל אחד לגל אחר כשינויים אופנתיים. ארגוני טרור מאמצים שיטות פיגוע שנראות להם אטרקטיביות תוך חיקוי פעולותיהם של ארגוני טרור אחרים. בהקשר זה נראה כי דאעש הינו מבשר אופנת הטרור החדשה. דאעש אמנם לא המציא את אסטרטגיית הטרור המודרני שעיקרה הפצת פחד וחרדה לצורך קידום האינטרסים של הארגון, אולם הארגון בהחלט שכלל את השיטה והעלה את הרף של הברבריות, האכזריות והאלימות הקיצונית שאפיינה את פיגועי הטרור של ארגוני טרור בעבר. פיגועי הטרור והגרילה של דאעש המבוצעים נגד יעדים אזרחיים וצבאיים, נועדו להשיג מטרה מרכזית אחת - יצירת פחד וחרדה. עריפת הראשים של שבויי הארגון, שריפת הטייס הירדני, ההוצאות להורג הפומביות, הטלות המומים באזרחים, והפעילות הברברית של הארגון, כל אלה מעצימים את החרדה שמטיל ארגון הטרור בקרב קהלי היעד השונים שלו. אולם האכזריות הקיצונית לכשעצמה לא מספיקה כדי להשיג את אפקט החרדה הנדרש. לשם כך צריך הארגון גם מערכת מיומנת של תרגום והפצת מסרי החרדה לקהלי היעד השונים - לקהל היעד שמהווה את בסיס התמיכה של הארגון, לקהל היעד של אוכלוסיית המטרה הנפגעת מפיגועי הטרור והגרילה ולדעת הקהל הבינלאומית. הנהגת דאעש שהבינה והפנימה את אסטרטגיית הטרור המודרני, שכללה גם את התהליך הזה באופן חסר תקדים תוך שימוש ברשת האינטרנט להעברת מסרים ויזואליים ומילוליים באמצעות רשתות חברתיות, הטוויטר, האינסטגרם, "האשטאג" ועוד. ארגון דאעש הצליח אולי בפעם הראשונה בהיסטוריה הטרור המודרני, לנצל את מרחב האינטרנט ביעילות רבה כדי להגיע לקהלי יעד בכל רחבי העולם תוך התגברות על חסמי צנזורה אפשריים. יתירה מכך, ראשי הארגון הצליחו ככל הנראה לפצח את מרכיבי הנוסחה של הוויראליות ברשת והם ערכו במיומנות רבה את הסרטונים והקליפים שהפכו עד מהרה להיות ויראליים. האכזריות הרבה של הפיגועים עצמם, הבחירה של זוויות הצילום של מעשיהם הברבריים ומסרי הלוחמה הפסיכולוגית וההפחדה שלהם, רק שרתו את המטרה והעצימו את התופעה. בדומה לסרטי זוועה פופולאריים של זומבים ומשחקי המחשב האלימים החביבים כל-כך על בני הנוער בעולם המערבי, הקליפים של דאעש עוררו את הסקרנות של צעירים רבים ברחבי העולם. התעמולה המתוחכמת ומסרי ההפחדה הוויראליים של דאעש הצליחו לקדם שלושה יעדים מרכזיים של הארגון: כיבוש טריטוריות בשטחי עיראק וסוריה, גיוס צעירים והבאתם לאזורי הלחימה כלוחמים זרים והשגת ציות מצד תושבי השטחים שנכבשו. ראשית, אסטרטגיית החרדה של דאעש נועדה לסייעה במהלך השנה האחרונה לדאעש להרחיב את שליטתו הטרריטוריאלי על-ידי הטלת מוראה בלב הכוחות הלוחמים נגדו - חיילי צבא עיראק, סוריה וכוחות מליציוניים של הכורדים ושל גורמים אתניים

אחרים בסוריה ובעיראק. לוחמים אלה שנחשפו לברבריות ולאלימות הקיצונית של דאעש בין אם באמצעות האינטרנט או באופן בלתי אמצעי בזירת הלחימה עצמה, בהגיעם לשדה הקרב, בחרו במקרים רבים להניח את נשקם ולתת לו ליפול שלל בידי דאעש, ללבוש בגדים אזרחיים ולנוס על נפשם מחשש שיפלו בשבי הארגון ויסבלו קשות מידי שוביהם. תופעה זו לא רק שהקלה על דאעש את הלחימה ואפשרה לו לכבוש שטחים במהירות רבה ולהרחיב את שליטתו, אלא גם אפשרה לדאעש להשתלט על נשק חדיש שסופק בדרך כלל לכוחות הצבא ולמליציות שנלחמו בדאעש על-ידי ארה"ב וגורמים חיצונים אחרים ולמלא את מאגרי התחמושת שלו.

היעד השני של רכישת לבבות צעירים מוסלמים מרחבי העולם והנעתם לפעולה ולהתגייסות לשורות דאעש כלוחמים זרים גם הוא הושג במידה רבה באמצעות המסרים הוויזואליים של האלימות הקיצונית אשר הופצו ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות על-ידי דאעש. בשיטה זו הצליח דאעש לגייס כעשרת אלפים צעירים משולהבים ומוסתיים אשר הגיעו ממדינות האסלאם ומקהילות מוסלמיות במדינות המערב, לסוריה ועיראק, הצטרפו לשורות הארגון ולקחו חלק בלחימה באסד ובמתנגדי דאעש. במדינות אירופה ומדינות מערביות אחרות מסרי ההסתה של דאעש נפלו על אוזניים קשובות של צעירים מוסלמים, בני דור שני ושלישי של מהגרים שחיו בשולי החברה (כאשר רבים מהם היו בעלי עבר פלילי). צעירים אלה סבלו מבעיות של זהות, מערכת ערכים משובשת, תסכול ורגשות שנאה הנובעים מחוסר שייכות והיעדר אינטגרציה, היעדר הישגים אישיים או צפי להתפתחות ומימוש עצמי. כל אלה בשילוב של משברים אישיים ומשפחתיים קונקרטיים לעיתים קרובות, הפכו אותם לטרף קל למסע התעמולה האינטרנטי של דאעש. צעירים אלה מצאו במסרים של דאעש מענה למאוייהם לרכישת עוצמה ופורקן לתסכוליהם הרבים. כאשר צעירים אלה נחשפו לברבריות הפיסית והוויזואלית כמו גם לתמונות הניצחון של דאעש, יצר ההרפתקנות והסקרנות שהועצם על-ידי רגשות שנאה ותסכול ונשטף בגלי אדרנלין והורמונים, הניעו צעירים רבים לעזוב את ביתם ולהתגייס כלוחמים זרים לשורות הארגון בעיראק ובסוריה, או במקרים חמורים אחרים לרכוש נשק חם או קר ולבצע "פיגועי יוזמה עצמית" במקום מגוריהם. זאבים בודדים אלה ביצעו את פיגועיהם ברוב המקרים ללא כפיפות ישירה או קשר מבצעי לארגון. חלקם היו בוגרי סוריה ועיראק ששבו לארצות מוצאם לאחר שנחשפו לתהליכי רדיקליזציה קיצוניים ומואצים בשורות דאעש ולאחר שצברו ידע וניסיון בלחימה, ובחלקם האחר קיבלו זאבים בודדים אלה את ההשראה לפעולתם מדאעש לאחר שנחשפו למודלים לחיקוי שהוצבו על-ידי הארגון ברשת, כמו גם לסרטוני הדרכה של הארגון שהכשירו אותם לבצע את הפיגועים.

אולם לחרדה העמוקה המלווה את האלימות האכזרית והתעמולה המיומנת של דאעש היה יעד נוסף והוא - השגת ציות מוחלט מצד האזרחים הנמצאים באזורים שבשליטת דאעש. בדומה לדיקטטורות חשוכות אחרות ששלטו על נתיניהם ודיכאו כל אופוזיציה אפשרית תוך הפעלת אמצעים אלימים ואכזריים והטלת פחד ומורא בציבור, כך גם דאעש משתמש באלימות הקיצונית שלו לצורך השגת ציות ונטרול כיסי התנגדות.

דאעש אם כן לא המציא אסטרטגיות פעולה חדשות אלא רק שכלל את אסטרטגיית הטרור המודרני ובאמצעות הפצת פחד וחרדה בקרב קהלי היעד השונים שלו, הצליח להגיע להישגים צבאיים קונקרטיים, ולהישגים תודעתיים-פסיכולוגיים, ששירתו את מטרותיו.

לא ניתן להבין את הישגי דאעש ללא המרכיב הדתי. קהל היעד העיקרי של דאעש הינו צעירים מוסלמים ברחבי העולם. דאעש שובה את ליבם של צעירים אלה לא רק באמצעות הפצה ויראלית של מסרי ניצחון ואכזריות ברברית, אלא גם ואולי בעיקר, על-ידי הזמנתם של צעירים אלה להצטרף למערכת קונספטואלית אלטרנטיבית. דאעש מציע לצעירים אלה זהות חדשה, קבוצת שייכות ומערכת ערכים ואמונות שונה. כל אלה מושגים באמצעות הפצת הפרשנות ההלכתית הסלפית-ג'יהאדיסטית של האסלאם. במסגרת זו, אבו בכר אל-בע'דאדי, שמינה את עצמו כח'ליף המוסלמי החדש ובפועל כיוורשו של הנביא מחמד, קורא לצעירים אלה לקבל על עצמם את מה שמוגדר על-ידו כצווים דתיים הקוראים להחזרת עטרת האסלאם ליושנה. הוא דורש מהם לקחת חלק פעיל בלחימה נגד הכופרים "אוויבי האסלאם" תוך שימוש בטיעונים קונספירטיביים לפיהם האסלאם נמצא כעת במלחמה קיומית ומאויים מבפנים ומבחוץ על-ידי ה"כופרים" (ככופרים מוגדרים לא רק את בני הדתות האחרות אלא גם פלגים שונים בתוך האסלאם כגון הפלג השיעי ואף רובם המכריע של המוסלמים הסונים שלא מאמצים את הפרשנות הסלפית-ג'יהאדיסטית של אל-בע'דאדי וחבריו). הצעירים המוסלמים הללו שנחשפים למסרי התעמולה הדתית ונשבים ברשת ההסתה מצווים להתגייס ל"הגנת האסלאם" ולמסור את נפשם במאבק להבסת הכופרים. ראשי דאעש ותועמלני הארגון פועלים תוך ניצול ציני של דת האסלאם לעורר, לגייס, ולהניע את אותם צעירים מוסלמים לעשות מעשים קיצוניים ואכזריים, עד כדי נכונות להתאבד במהלכם. הדת, כמימרתו של קרל מרקס, מנוצלת על-ידי אסלאמיסטים קיצוניים אלה כ"אופיום להמונים" - כמקור משיכה וכהצדקה להתנהגות ברברית ולהתרת כל רסן וכל עכבה מוסרית. התעלמות מהממד הדתי ומההקשר האסלמי של תופעת דאעש, עלולה להסית את הדיון מגורמי השורש של התופעה ולמנוע טיפול הולם, עקבי ואפקטיבי בה. יחד עם זאת, הטלת אשמה גורפת על דת האסלאם בשל פעילותם הברברית של קיצונים אסלאמיסטים-ג'יהאדיסטים מסוגו של דאעש, גם היא מסוכנת משום שבניגוד למציאות היא מעניקה לפרשנות הסלפית-ג'יהאדיסטית את הבכורה באסלאם, ומונעת מרובו המכריע של העולם המוסלמי שאינו תומך בפרשנות זו לקחת חלק פעיל בקעקוע תופעת דאעש והטרור האסלאמיסטי-ג'יהאדיסטי ככלל. לפיכך, אופנת דאעש אינה משקפת בעיה עם דת האסלאם, אלא בעיה בתוך דת האסלאם שאמורה להיות מטופלת בראש ובראשונה על-ידי המוסלמים עצמם ומחייבת בירור פנימי עמוק.

המחלוקת השלישית בקרב החוקרים עוסקת כאמור בשאלה האם דאעש הינה תופעה לוקאלית או גלובאלית? מחד, הנטייה לראות בדאעש תופעה לוקאלית המתוחמת לשטחי עיראק, סוריה ואולי אף לשאר שטחי ה"לבנט" (לבנון, ישראל, ירדן). הערכה זו מבוססת על רקע ההיסטוריה של הארגון וראשיתה במחלוקת שהתקיימה בין אל-זרקאוי שעמד בראש אחד מגלגוליה המוקדמים של דאעש (2001 - 2005), לבין אל-ט'ואהירי שבאותה עת שימש כסגנו של בן לאדן וכמנהיג הרוחני של אל-קאעדה. כך, בעוד שאל-קאעדה ראה עצמו כתנועה שנועדה לקדם את עקרונות הח'ליפות האסלאמית הגלובאלית וחשש מהסתת המשאבים, העוצמות ותשומת הלב להקמת ח'ליפות אסלאמית

לוקאלית בטריטוריה זו או אחרת, אל-זרקאוי הדגיש את הצורך לשחרר את עיראק מהכיבוש האמריקני ולהקים בשטחה מדינת ח'ליפות אסלאמית. על פניו, המחלוקת התמקדה בשאלה של תזמון המהלכים - האם המערכה הגלובאלית להקמת ח'ליפות אסלאמית קודמת למערכות לוקאליות או להיפך, אולם לא הייתה מחלוקת באשר למטרה הסופית. עם השתלטות אבו בכר אל-בע'דאדי על דאעש (2011) נראה היה כי מטרתו הייתה להקים מדינת ח'ליפות אסלאמית בעיראק ולאחר מכן גם בסוריה ובאזור הלבנט. מטרת דאעש התרחבו עם הרחבת שליטת הארגון על שטחים בעיראק ובסוריה והדבר בא לידי ביטוי בין השאר בשינוי השם של הארגון מ"המדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה" (ISIS), ל"מדינה האסלאמית בלבנט" (ISIL), ועד ל"מדינה האסלאמית" בלי הגבלה טריטוריאלית כלשהי (IS). המאויים הגלובאליים של אבו בכר אל-בע'דאדי התפתחו עם הזמן וניתן למצוא להם תימוכין בנאומים הפומביים שלו. גם את הכרזתו כח'ליף וכיורשו בפועל של מוחמד יש לראות כביטוי לשאיפות שגלובאליות ואולי אף המגלומניות של אל-בע'דאדי. לגלובאליות של דאעש תרמה במקביל העובדה שעל רקע הצלחותיו הצבאיות ומסרי התעמולה הוויראליים שלו, הארגון הפך להיות עד מהרה למודל לחיקוי והערצה לגרורות רבות - פרטים, קבוצות וארגוני טרור - אשר נשבעו בעבר אמונים לאל-קאעדה ולבן לאדן. אלו החלו מעבירים את נאמנותם לדאעש ולאבו בכר אל-בע'דאדי - הח'ליף החדש. דאעש למעשה מסמן אופנה חדשה בעולם הטרור המודרני וככזה הוא משמש מקור השראה לגורמים רבים ברחבי העולם כולו ומסתמן כיורשו של ארגון אל-קאעדה. במסגרת אבולוציית הטרור המודרני, ניתן למצוא מקרים רבים בהם ארגון אם התפלג כאשר פרשה ממנו קבוצת פעילים שנדמה היה לה כי הנהגת הארגון מתונה מדי ומוכנה לפשרות, או שהיא לא מיליטנטית מספיק בביצוע פיגועים, או שאינה מסורה מספיק להגשמת המטרות שלשמן הוקם ארגון האם. במקרים אלה קבוצת הפורשים התפלגה והקימה ארגון מתחרה (splinter). הארגון החדש הינו בדרך-כלל אלים יותר ומסוכן יותר מקודמו. הפלגים החדשים נוהגים לטעון כי הם למעשה ה"דבר האמיתי" - שומרי הגחלת, הנאמנים למטרה בניגוד לארגון האם שסטה לטענתם מדרכו. כך למשל ניתן לראות את פרישת ה-IRA האם של ה-IRA, את פרישת החזית העממית לשחרור פלסטין - המפקדה הכללית בראשות אחמד ג'בריל מהחזית העממית לשחרור פלסטין של חבש, החמאס מגדיר עצמו כ"דבר האמיתי" בהשוואה לארגון הפתח. לענייננו, נראה כי בעיני אסלאמיסטים קיצונים רבים, דאעש מתחיל להצטייר כ"דבר האמיתי" בהשוואה לאל-קאעדה, כאופנת הטרור החדשה, המסוכנת והאלימה אף יותר מקודמתה. תהליך זה שנמצא ככל הנראה רק בשלבי הראשונים עשוי לגדול, להתרחב ולהעצים את כוחו של דאעש ומנהיגו - אבו בכר אל-בע'דאדי על חשבון אל-קאעדה ומנהיגו - איימן אל-טוואהירי.

לפיכך, בין אם שלכך כיוון אבו בכר אל-בע'דאדי ובין אם הנסיבות הובילו אותו לאמץ את הח'ליפות הגלובאלית כמצע האידאולוגי של הארגון, יש להתייחס כיום לדאעש כלארגון החותר להקמת ח'ליפות גלובאלית ואשר למרותו סרים ארגונים, קבוצות, רשתות ופרטים בכל רחבי העולם. כרגע, אמנם האג'נדה הלוקאלית של דאעש בסוריה ובעיראק, כמו גם האג'נדה המתפתחת בלב, קודמות לאג'נדה הגלובאלית אולם אם הארגון יצליחו לייצב את שלטונו באזורים בהם הוא שולט ואולי אף להרחיב אותם, מגמת ההתרחבות והפריסה העולמית רק תגדל.

לחילופין, במידה ודאעש יאבד את רוב המאחזים הטריטוריאליים שלו בעיראק וסוריה, הרי שתופעת דאעש לא תיעלם והיא רק תפשוט ותלבש צורה אחרת, תוך הסתמכות על טריטוריות אחרות למשל בצפון או במרכז אפריקה, או בדרום מזרח אסיה. כך, ממש כשם שאל-קאעדה השתנה עם אבדן המאחז הטריטוריאלי באפגניסטן ובמיוחד לאחר חיסולו של בן לאדן, חיסולו של מנהיג דאעש אם וכאשר יתרחש, עלול לשנות את מאפייני התופעה וקצב התרחבותה. הדבר תלוי כמובן בזהות וביכולות האישיות של יורשו של אל-בע'דאדי, האם הוא יצליח להיכנס לנעלי המנהיג והאם יתבע את מעמדו כח'ליף אחרי אל-בע'דאדי.

תובנה זו מובילה אותנו למחלוקת הרביעית בין החוקרים העוסקים בתחום, באשר למצב של דאעש כיום. האם הארגון בנסיגה, בסגנון ציפה, או שהוא צפוי להמשיך ולגדול ולהתעצם בעתיד הקרוב? חוקרים רבים מצביעים על כך שבשל התנהלותו הברברית, התעללות האכזרית של פעיליו במוסלמים ובזרים, בשל הסכנה שהארגון מציב למדינות העולם, ובשל תופעת הלוחמים הזרים והאגנדה המגלומנית של מנהיגו, הרי שהארגון והעומד בראשו - אבו בכר אל-בע'דאדי, הקימו לעצמם אויבים רבים בהיקף שהוא כמעט חסר תקדים בהיסטוריה. בחזית זו הפועלת נגד הארגון נמצאים רבים מאזרחי עיראק וסוריה הסונים או בני משפחותיהם שסבלו ועודם סובלים קשות מהארגון ופעיליו, וביניהם שיעים, נוצרים, יזידים וכורדים. בחזית אויבי דאעש בסוריה נצבים גם חזית אל-נצרה (שבעבר חלק מפעיליה היו חברי דאעש), תנועת האחים המוסלמים וכמובן שלוחתה של איראן בסוריה - חזבאללה, וצבא אסד. בין המדינות הנלחמות בדאעש יצוינו - ערב הסעודית שתומכת באחים המוסלמים בסוריה כמו גם איראן שתומכת בשיעים, ירדן שחוששת מהתרחבות דאעש לגבולה ונוקמת על רציחתו האכזרית של הטייס שהירדני שנפל בשבי הארגון, וכמובן הקואליציה הבינלאומית המורכבת ממדינות המפרץ, ומדינות מערביות בראשות ארה"ב. דאעש הצליח להקים נגדו קואליציה חסרת תקדים שאמנם לא מבצעת בשלב זה מערכה קרקעית נרחבת נגד הארגון אולם מצליחה להגיע להישגים מקומיים מוגבלים באמצעות מערכה אווירית מתמשכת נגד הארגון ומאחזיו בסוריה ובעיראק. מעבר לקשיים בהשגת ניצחונות צבאיים נוספים בסוריה ועיראק, עלול הארגון להתמודד גם עם משבר כלכלי בעתיד. דאעש נהנה מרווחה כלכלית בהשוואה לארגוני טרור אחרים לאחר שהצליח להשתלט על מאגרי זהב וכסף בבנקים ביישובים אותם כבש ועקב השתלטותו על שדות נפט רבים. גם שיטות הפעולה של חטיפת זרים ודרישת סכומי כופר גדולים מהווים מקור הכנסה לארגון, אולם סביר להניח כי ללא ניצחונות צבאיים משמעותיים נוספים במוקדם ובמאוחר משאביו הכלכליים יתייבשו. מאחר ואין לדאעש מדינה בעלת ברית שתומכת בו כלכלית, ומכיוון שאין לארגון בשלב זה מוצא אל הים, כל אלה עלולים לגרום למשבר כלכלי בדאעש בעתיד כמו גם בקשיים משמעותיים בחידוש אמצעי הלחימה שברשותו, במלאי התחמושת שלו, ובאספקת מוצרים חיוניים אחרים הנדרשים לניהול שוטף של ה"מדינה האסלאמית".

מול כל אלה יש לזכור כי לחברים השונים בקואליציה נגד דאעש יש אינטרסים שונים ולעיתים אף נוגדים (כך למשל האינטרסים של ערב הסעודית ומדינות המפרץ מול האינטרסים של איראן, חזבאללה ומשטר אסד), דבר הפוגם ביכולת לתרגם את החשש מדאעש לאסטרטגיה אפקטיבית ואחידה שתנטרל את הארגון. הוסף לכך את חוסר הנכונות של רוב החברים בקואליציה לפעול בשלב זה קרקעית נגד הארגון, כמו גם העובדה שהמתקפה

האווירית הנמשכת זה מספר חודשים הינה מוגבלת מאוד בהיקפה (לשם השוואה בחודשים אוגוסט-אוקטובר 2014 בוצעו 20-5 תקיפות אוויריות נגד דאעש בממוצע ביום, כאשר במסגרת מערכת "צוק איתן" של ישראל נגד חמאס בעזה בקיץ 2014, בוצעו כ-170-180 תקיפות אוויריות בתא שטח שהוא זעיר לעומת השטח עליו שולט דאעש). מעבר לכך, חלק מהמדינות המשתתפות לכאורה בקואליציה נגד דאעש, מנהלות במקביל מערכת קשרים פורמלית או בלתי פורמלית עם פעילי הארגון. כך למשל כמויות גדולות של נפט שנשאב בשדות הנפט של דאעש ואשר הייצוא שלו מהווה חמצן כלכלי חיוני לארגון, עובר לשטחה של תורכיה. על רקע זה, לא נראה כי המערכה המתנהלת כיום נגד דאעש בסוריה ועיראק ברמת העצימות הנוכחית, ללא פעילות קרקעית נרחבת, ועם אינטרסים סותרים של חברות הקואליציה הנלחמות בדאעש, תביא להכחדת הארגון או לנטרולו. התרחבות התמיכה בארגון בקרב ארגונים אסלאמיסטים-ג'יהאדיסטים אחרים, התעצמות שלוחת הארגון בלוב והישגי התעמולה הוויראלית של דאעש, כל אלה מבטיחים כי תופעת דאעש תמשיך להוות איום בטחוני משמעותי לוקאלי וגלובאלי.

לסיכום ארבעת המחלוקות, יש לראות בארגון דאעש ובפעילותו שלב חדש ומסוכן באבולוציית הטרור המודרני, שלב שמביא את האכזריות והברבריות של הטרור לקיצוניות בלתי נתפסת. אולם דאעש אינו משנה את כללי ומאפייני אסטרטגיית הטרור המודרני שמאז מחצית המאה אומצה על-ידי ארגוני טרור רבים ושונים ברחבי העולם, אלא רק מעצים ומשכלל אסטרטגיה זו באמצעות מערכת תעמולתית מיומנת. דאעש זוכה בימים אלה לפופולאריות גדלה והולכת בקרב צעירים מוסלמים בקהילות שונות ונתפס על-ידי צעירים אלה כ"דבר האמת" בהשוואה לארגונים ולאידאולוגיות מתחרות. דאעש ופעיליו מנצלים את הכאוס ששורר במדינות "האביב הערבי" ובמיוחד בסוריה, עיראק ולוב לצורך השתלטות על טריטוריות נרחבות. הארגון מנצל את הבלבול וחוסר ההחלטיות במדיניות של מדינות המערב ובראשם ארה"ב ביחס לתהליכי "האביב הערבי" הנובעים מתמיכתם הבלתי מסויגת בכל תהליך שמצטייר בעיניהם כמקדם את "רצון העם" ואת הדמוקרטיה במדינות אלה, למרות שלמעשה התהליך מהווה קרש קפיצה להשתלטות פונדמנטליסטים על השלטון ושינוי משטרי תוך הנהגת משטר אסלאמיסטי המונהג על-ידי חוק ההלכה השריעי, כל זאת באצטלא דמוקרטיה. במקביל, פעילי דאעש ותומכיו מנצלים את מדיניות ההגירה הליבראלית של מדינות המערב ובראשם מדינות אירופה, מנצלים את התמיכה הרחבה באירופה ברב תרבותיות, כמו גם את הערכים הליבראליים-דמוקרטיים של מדינות אלה ואפילו את השאיפה לאחדות ולשיתוף-פעולה בתוך האיחוד האירופי (כפי שהם באים לידי ביטוי למשל בהסכם שנגן שמאפשר תנועה חופשית של אנשים ממדינה למדינה בתוך אירופה, ללא ביקורת גבולות או מטען). מעבר לכך, דאעש שוטף את המוח לצעירים בני דור שני ושלישי של מהגרים לאירופה, מגייס אותם לשורותיו ומעניק להם השראה לביצוע פיגועים במדינות המערב.

התמודדות אפקטיבית של מדינות המערב באופנת דאעש מחייבת קודם כל קעקוע מדיניות התקינה הפוליטית והצורך "לקרוא לילד בשמו" - להגדיר את איום הטרור האסלאמיסטי-ג'יהאדיסטי ככזה. על בסיס ההבנה כי האויב אינו זאב בודד, קבוצת קיצונים אלימים או ארגון טרור זה או אחר, אלא השקפת עולם אסלאמיסטית-ג'יהאדיסטית המהווה עיוות של דת האסלאם ומקובלת רק על חלק קטן אם כי מאוד מסוכן של אומת האסלאם, יש לגבש את הדוקטרינות והמבנים הנדרשים להתמודדות אפקטיבית עם השלב האבולוציוני החדש של הטרור הגלובאלי

והלוקאלי. למנהיגים רוחניים ודתיים מוסלמים יש תפקיד מפתח בגיבוש דוקטרינת ההתמודדות עם אופנת דאעש. עליהם להציג ולהפיץ את הפרשנות ההלכתית האלטרנטיבית להלכות ולציוויים הדתיים בהם עושים הטרוריסטים הג'יהאדיסטים שימוש. תפקידם המרכזי של כלי קודש אלו אינו פועל יוצא של הצורך להגן על העולם המערבי, או על דתות או תרבויות אחרות, אלא בראש ובראשונה בשל הצורך להגן על המוסלמים מפני האסלאמיסטים-ג'יהאדיסטים, הצורך להגן על דת האסלאם מפני אלה שמנסים לחטוף אותה ולאלץ את מאמיניה לחזור במנהרת הזמן 1,500 שנה לאחור תוך עיוות ערכי האסלאם, והצורך למנוע גלי תגובה אסלאמופוביים במדינות המערב נגד קהילות מוסלמיות לאחר התרחשות פיגועי טרור בהשראה או בשליחות של דאעש וארגונים ג'יהאדיסטים אחרים. על העולם כולו, מוסלמים, נוצרים, יהודים ובני דתות אחרות להתאחד מסביב לרף הנורמטיבי האוסר פגיעה מכוונת באזרחים ולא לקבל כל הצדקה, דתית, פוליטית או אופרטיבית לחריגה מכלל זה.

ההיקף הגדל והולך של הטרור הבינלאומי מבית מדרשם של ארגוני טרור אסלאמיסטים-ג'יהאדיסטים, גלובאליים ולוקאליים, ושל תומכיהם הפועלים בהשראתם, כל אלו יביאו בהכרח לנטרול מס השפתיים בזירה הבינלאומית ביחס לטרור ולשינוי מאזן האינטרסים הפרטיקולריים של מדינות העולם תוך שימת המטרה של ההתמודדות עם הטרור במקום חשוב ומרכזי בסולם האינטרסים והמטרות של כל מדינה ושל כל חברה. חומרת האיום והשלכותיה של אפנת דאעש על יציבותם של משטרים ערביים, על השלום והביטחון בזירה הגלובאלית, ועל חייהם ורווחתם של אזרחים רבים במדינות ערב והאסלאם, במדינות המערב, במדינות אפריקה ויבשות אחרות, יחייב הסכמה בין-דתית על ניתוק הקשר שבין הפולחן הדתי והמערכת הערכית והאישית שבין האדם לבוראו, לבין מדיניות ומטרות פוליטיות. על המנהיגים הרוחניים בני הדתות השונות לחתום על אמנה משותפת שתעגן את האיסור על שימוש באלמות לצורך הפצת הדת, תאסור על אילוץ בני דתות אחרות להמיר את דתם, ותמנע השתלטות על טריטוריות בשם ציוויים דתיים שונים. כל אלה צריכים להיות מלווים במערכה לוחמנית רחבה, אפקטיבית וממוקדת נגד ארגוני הטרור כלל וארגוני הטרור המונעים על-ידי רציונל דתי פונדמנטליסטי בפרט.

למרות שכאמור היקף הטרור יחייב את העולם הנאור לצעוד בדרך זו, הסכנה היא שהעולם יתעורר מאוחר מדי - לאחר שהטרור האסלאמיסטי-ג'יהאדיסטי יגיע לנקודת האל חזור, יתפשט בכל העולם ויגייס מסה קריטית של תומכים ומאמינים בעולם המוסלמי שיהיו מוכנים לבצע אלימות קיצונית תוך הקרבת חייהם בשם ציוויים דתיים. סכנה אחרת היא שכאשר העולם יתעורר הוא לא ישכיל להבחין בין ה"טובים" ל"רעים", בין אלה שאוחזים באמת בדעות פרגמטיות לבין אלה שמתחזים לפרגמטיים. בתוך כך, עלול העולם הנאור למצוא את עצמו מכשיר שקצים רבים תחת האשליה כי "אויבו של אויבי הוא ידידי" ממש כשם שמדינות שונות בעולם בוחרות כיום להעלים עין מפעילות הטרור של חזבאללה ומהאחריות של איראן לצמיחתם ולפעילותם של ארגוני טרור רבים בעולם, תוך התבססות על ההנחה המוטעית לפיה בשלב זה חשוב יותר לשלב ידיים עם איראן במערכה מאוחדת מול דאעש.

במלחמה בטרור אין קיצורי דרך, אין הקלות, ובוודאי לא ניתן לקיים אותה באופן אפקטיבי באמצעות מס שפתיים וקריצות. המלחמה בטרור הינה בראש ובראשונה מלחמה ערכית, מוסרית ואידאולוגית. זו מלחמת התשה ארוכה

הכוללת מרכיבים צבאיים, תודעתיים והתנהגותיים. למלחמה בטרור יש היבטים דתיים למכביר, אולם על אף שהטרוריסטים הגיהאדיסטים ככלל ופעילי דאעש בפרט רואים את עצמם כנלחמים מלחמת דת, המלחמה בטרור אינה מלחמה בין-דתית - בין דת האסלאם לבין דתות אחרות. מלחמת הטרור המודרנית הינה מלחמת תרבות, מלחמה בין תת-התרבות הגיהאדיסטית-אסלאמיסטית לבין שאר התרבויות, כולל תרבויות המבוססות על פרשנות שונה ופרגמטית של האסלאם עצמו.